

Doc. dr. Amina Arnautović
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet islamskih nauka / Faculty of Islamic Sciences
amina.arnautovic@fin.unsa.ba

UDK 371.3:811.11

Pregledni naučni rad

ESP KAO PRISTUP PODUČAVANJU ENGLESKOG JEZIKA U VISOKOM OBRAZOVANJU

ESP AS AN APPROACH TO ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATION

Sažetak

Rad predstavlja predmet Engleski za posebne namjene (ESP) u smislu njegove konceptualizacije, te ukazuje na određenu fluidnost ovog koncepta definiranjem njegovih varijabilnih karakteristika, s jedne, ali i njegovih konstanti, s druge strane, koje su zaslužne za perspektivni položaj engleskog jezika za posebne namjene unutar oblasti engleskog kao stranog ili drugog jezika. Upravo u ovim konstantama i varijabilnim karakteristikama ESP-a kao pristupa ogleđa se njegova svrhovita priroda, koja ga čini najplodonosnijim pristupom podučavanju engleskog jezika u visokom obrazovanju. Kao pristup podučavanju engleskog jezika u skladu s posebnim zahtjevima buduće struke/profesije, ESP nadilazi čisto strukturalni i lingvistički pristup tekstu u nastojanju da se studentu omogući što bolje razumijevanje društvenih i (kon)tekstualnih karakteristika ciljnih žanrova, njihovih oblikovnih elemenata te načina na koje postižu svoje ciljeve. Danas s već sasvim pristojne vremenske perspektive od prve pojave ESP-a možemo zaključiti da sve ukazuje na to da će se budući razvoj Engleskog jezika za posebne namjene kretati u pravcu još veće raznolikosti, kontekstualnosti, složenosti i kritike.

Ključne riječi: podučavanje engleskog kao drugog/stranog jezika, ESP, konstante i varijabilne karakteristike ESP-a, EGP

Summary

The paper presents the subject English for Specific Purposes (ESP) in terms of its conceptualization, and indicates a certain fluidity of this concept by defining both its variable and absolute characteristics owing to which ESP acquired its promising position in the field of TESL/TEFL. It is in these characteristics of the ESP approach that its purposeful nature is reflected, which makes it the most fruitful approach to teaching English in higher education. As an approach to teaching English on the basis of the special requirements of the future profession, ESP goes beyond a purely structural and linguistic approach to the text in an effort to enable students to better understand the social and contextual characteristics of different genres, their

structural elements and ways in which they achieve their goals. There are many indications that the future development of English for Specific Purposes will head for even greater diversity, contextuality, complexity and critique.

Keywords: *teaching English as a second or foreign language TESL/TEFL, ESP, absolute and variable characteristics of ESP, EGP*

1. Uvod

1.1. Problem i predmet

U dobu ubrzanog razvoja međunarodne naučne saradnje i poslovanja javlja se sve veća potreba za učenjem engleskog jezika za posebne namjene (ESP/English for Specific Purposes), koji je kao takav sve češće zastupljen u nastavnim planovima raznih studijskih programa u okviru visokog obrazovanja širom svijeta. U visokom obrazovanju mimo Odsjeka za anglistiku odavno je inicirana reforma postojećih silabusa engleskog jezika koja podrazumijeva opravdano napuštanje općeg engleskog (GE/General English) i uvođenje ESP-a. Jedan od preduvjeta za ispravno provođenje ove reforme jeste pravo razumijevanje osnove na kojoj se temelji pristup koji nazivamo engleski za posebne namjene (ESP). Da bismo shvatili suštinu ovog pristupa podučavanju engleskog jezika, potrebno je osvrnuti se i na njegov historijski razvoj i važne prekretnice, te razumjeti razlike između nastave po modelu ESP i nastave općeg engleskog jezika (GE).

1.2. Svrha i ciljevi

Svrha rada je doprinijeti jednom širem razumijevanju posljednje reforme engleskog jezika u visokom obrazovanju kao poziva za unapređenje interdisciplinarne saradnje između profesora različitih stručnih i naučnih oblasti i profesora anglistike, podizanjem svijesti o njenom značaju i dobrobiti ne samo za sve uključene strane (profesora struke, anglistu te ciljnu grupu studenata) već i u smislu direktnog doprinosa oblasti ESP-a. Prava interdisciplinarna saradnja u ovom smislu bi profesorima drugih oblasti mogla pomoći da sagledaju kompleksnost i ozbiljno shvate ulogu i značaj podučavanja engleskog jezika kao jezika struke/profesije.

Cilj rada jeste predstaviti teorijsku i praktičnu osnovu metodologije podučavanja engleskog jezika za posebne namjene, te razmotriti specifične ciljeve nastave ESP-a s obzirom na karakteristike koje odvajaju ovaj pristup

od pristupa podučavanju engleskog za opće namjene, EGP, kako bi se ukazalo na određene metodološke implikacije koje proizlaze iz ovih razlika.

1.3. Metodologija

Rad kombinira različite metode poput klasifikacije, analize i sinteze prikupljenih podataka iz primarnih izvora, konkretizacije određenih tvrdnji, deskripcije i komparacije. Na osnovu uvida u stručnu i naučnu literaturu iz oblasti te autorova vlastitog iskustva podučavanja engleskog kao drugog/stranog jezika i engleskog za posebne namjene; rad također nudi pregled ranijih relevantnih istraživanja koja su postavila temelj razvoju metodologije ESP-a kao zasebne i drugačije od metodologije ESL-a/EFL-a i ukazuje na određene prakse proistekle iz ovih razlika, kao i određene tendencije koje utječu na dalji razvoj ove stručne i naučne oblasti.

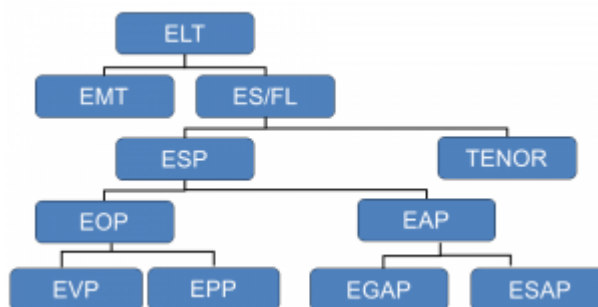
Nakon utvrđivanja problema i predmeta istraživanja, svrhe i primarnog cilja te metodologije u *uvodnom dijelu* rada, *osnovni dio* rada govori kratko o usponu ESP-a i mjestu koje zauzima u okviru ELT oblasti, zatim nudi definiciju stručne i naučne oblasti ESP-a, definiira razliku između ESP-a i EGP-a, predstavlja karakteristike nastave ESP-a, njenu metodologiju, te ulogu nastavnika ESP-a, što zaokružuje razmatranjem budućeg razvoja nastave u skladu s modelom ESP. U *završnom dijelu* rada donose se zaključci s obzirom na svrhu i definirani cilj istraživanja.

2. Rezultati

2.1. Uspon ESP-a

Danas, u vremenu globalne naučne i stručne saradnje u kojoj je engleski vodeći jezik komunikacije, širenja znanja i povezivanja, potreba za engleskim jezikom za posebne namjene (ESP), kao preduvjetom za aktivno učešće kako u stručnoj tako i u naučnoj komunikaciji, veća je nego ikada ranije. Od ranih 1960-ih pa do danas napredni razvoj ESP-a ga dovodi na poziciju jedne od najistaknutijih oblasti podučavanja engleskog kao stranog jezika (TEFL). Sljedeća shema slikovito prikazuje mjesto ESP-a unutar nadređene oblasti ELT (English Language Teaching/podučavanje engleskog jezika).

2.1.1. Shematski prikaz grananja ELT oblasti

Kao što je vidljivo iz shematskog prikaza, podučavanje engleskog jezika (ELT/English Language Teaching) se u prvom redu dijeli na Engleski kao maternji jezik (EMT/English as Mother Tongue) te Engleski kao drugi/strani jezik (ES/FL English as Second or Foreign Language), zahvaljujući kojem se oblast ELT-a razgranala u mnoge primijenjene stručne poddiscipline, proistekle iz prvenstveno ESP-a, odnosno engleskog za posebne namjene. ESP se dalje dijeli u dvije osnovne poddiscipline: engleski za namjene zanimanja/okupacije (EOP/English for Occupational Purposes), koji studenta/korisnika priprema za rad u određenom zanimanju, i engleski za akademske namjene (EAP/English for Academic Purposes), koji ga priprema za studij na stranim univerzitetima. Pod krovom engleskog kao jezika struke (EOP) imamo engleski za strukovne (EVP/English for Vocational Purposes) te engleski za profesionalne namjene (EPP/English for Professional Purposes), koji se granaju u još uže potkategorije engleskog kao jezika struke.

Mnogo toga na svjetskoj sceni svjedoči o kontinuiranom usponu ESP-a, poput sve većeg broja univerziteta koji nude postdiplomske programe iz ove oblasti (University of Essex in UK, Westminster International University, Northumbria University of Newcastle/London/Amsterdam, International Islamic University Malaysia, University of Sidney in Australia, University of North Carolina Charlotte USA, University of Birmingham itd. su samo neki od njih), sve šire ponude ESP predmeta ili kurseva stranim studentima u zemljama engleskog govornog područja, sve više nacionalnih i međunarodnih konferencija o ovoj temi, sve većeg broja naučnih časopisa posvećenih isključivo ESP-u, među kojima nalazimo i one poput *English for Specific Purposes Journal* i *The Asian ESP Journal*, indeksirane u visokorangiranim citatnim bazama podataka poput SCOPUS-a itd.

Jedan u nizu svjedoka izuzetnog uspona ESP-a je i činjenica kojom Gollin-Kies, Hall i Moore uvode svoju definiciju istog, naime "kada govorimo o jezicima za posebne namjene, općenito mislimo o engleskom za posebne

namjene”, čija plodnost rezultira novim grananjem, pa se ESP “obično dijeli na engleski za akademske te engleski za strukovne ili profesionalne namjene, kao i na mnoge druge uže kategorije, kao npr. poslovni engleski, engleski za inženjere, ili pak engleski za muzejske vodiče.” (2015: 11, naš prijevod).

2.2. Definicija ESP-a

Engleski za posebne namjene definirali su mnogi naučnici i istraživači, poput Ronalda Mackaya i Alana Mountforda, koji ističu da se termin ESP općenito odnosi na nastavu engleskog jezika s jasnom svrhom ostvarivanja određene koristi (Mackay R, Mountford A., 1978), te Toma Hutchinsona i Alana Watersa, koji ga definiraju kao pristup podučavanju jezika u kojem se sve odluke u vezi sa sadržajem i metodom podučavanja zasnivaju na razlogu učenja, dodajući i činjenicu da termin ESP podrazumijeva engleski jezik koji je na određen način svojstven konkretnoj profesiji (Hutchinson T, Waters A., 1987). U svojstvu ogranka engleskog kao stranog jezika, engleski za posebne namjene (ESP) odnosi se, dakle, na jezičko istraživanje, podučavanje i učenje engleskog jezika s fokusom na specifične komunikacijske potrebe i prakse društvenih skupina u kontekstu određene stručne ili naučne oblasti.

Nastao iz revolucionarnog rada Hallidaya, McIntosha i Strevensa (1964) prije skoro 60 godina, ESP se prvobitno pojavio kao oblast tehničke analize tekstova, da bi krajem 1960-ih prebacio fokus s jezičke forme na proučavanje upotrebe jezika, što je rezultiralo jačanjem deskriptivne osnove za izradu pedagoških materijala. Brian Paltridge i Sue Starfield ističu da je podučavanje ESP-a na terenu uslijedilo “kao odgovor na potrebu za komunikacijom na više jezika u oblastima poput trgovine i tehnologije, što se kasnije širilo i na druge oblasti”, te rezultiralo pojavom niza različitih specijaliziranih ogrankama ESP-a kao što su engleski za akademske namjene (EAP/English for Academic Purposes), engleski za stručne namjene (EOP/ English for Occupational Purposes), engleski za profesionalne namjene (EPP/ English for Professional Purposes), engleski za medicinske namjene (EMP/English for Medical Purposes), engleski za pravne namjene (ELP/ English for Legal Purposes), engleski za poslovne namjene (EBP/English for Business Purposes), engleski za sociokulturne namjene (ESCP/English for Sociocultural Purposes) itd. (Paltridge i Starfield, 2013: 2).

U godinama koje su uslijedile ESP je konstantno bio na vrhuncu razvoja teorije i inovativne prakse u oblasti primijenjene lingvistike, doprinoseći razumijevanju različitih načina na koje se jezik koristi u određenim stručnim i naučnim jezičkim zajednicama. Oslanjajući se na niz interdisciplinarnih

utjecaja za svoje istraživačke metode, teoriju i praksu, ESP je dosljedno pružao utemeljen uvid u strukturne i značenjske slojeve različitih tekstova, što i jesu zahtjevi kako akademske tako i poslovne komunikacije te pedagoške prakse koja unapređuje razvoj ovakve komunikacije. Uzmemo li u razmatranje Orrovu definiciju ESP-a, lakše ćemo moći pojmiti stepen kompleksnosti podučavanja stručnog jezika:

ESP koji je predmet podučavanja ili istraživačkog rada sastoji se od govornog i pisanog diskursa u akademskim i radnim okruženjima, koji je nepoznat većini izvornih i neizvornih govornika te stoga zahtijeva posebnu obuku. Engleski jezik za posebne namjene odnosi se ne samo na poznavanje usko specijalističkog engleskog jezika, već i na kompetenciju i vještine koje su potrebne za korištenje tim jezikom, kao i dobro razumijevanje konteksta u kojem se koristi. (Orr 2002: 1, naš prijevod).

Dakle, *Engleski za posebne namjene* zahtijeva *posebnu obuku* ne samo neizvornih nego i izvornih govornika engleskog jezika, i to ne samo u smislu poznavanja njegove usko specijalističke terminologije već i u smislu razvijanja *jezičke kompetencije* i *jezičkih vještina* potrebnih za efikasno korištenje *specijalističkim jezikom* koji je uvijek prilagođen ciljnom kontekstu. Orrova definicija jasno govori da ovu vrstu poduke može izvoditi *isključivo stručnjak za jezik*, u konkretnom slučaju *anglista lingvista* uz prethodno valjano upoznavanje sa ciljnim jezikom struke te adekvatnu *podršku* stručnjaka za ciljnu oblast.

2.3. Osnovne karakteristike nastave ESP-a

Fokus nastave ESP-a je razvijanje komunikacijskih vještina u određenoj oblasti ili profesiji/struci. Efikasnost nastave ovisi o dobro osmišljenoj i ispravno provedenoj poduci engleskog za posebne namjene. Planiranje i provedba nastave ESP-a u visokom obrazovanju predstavlja izazov profesorima engleskog jezika, koji se suočavaju s brojnim zadacima u vezi s njenom organizacijom, poput utvrđivanja cilja predmeta na osnovu specifičnih potreba studenata i zahtjeva buduće struke/profesije, izbora nastavnih sadržaja te prikladnih metoda podučavanja i tehnika koje bi olakšale usvajanje stručnog vokabulara i jezičkih struktura potrebnih u ciljnim situacijama.

Ključna karakteristika nastave ESP-a jeste ta da su sadržaji i ciljevi nastave usmjereni na zadovoljavanje specifičnih potreba studenata/korisnika s fokusom na jezik, vještine i žanrove koji odgovaraju ciljnom kontekstu, tj.

onom u kojem će engleski jezik biti korišten. Stoga se ključna pitanja u nastavi engleskog jezika za posebne namjene tiču, prije svega, identifikacije specifičnih potreba studenata i karakteristika žanrova struke/nauke u okviru koje trebaju biti sposobni učestvovati i producirati tekst, a potom i evaluacije postignutih rezultata nastave radi pravovremenog unapređenja iste. Ciljna grupa nastave ESP-a su u većini slučajeva odrasli studenti, koji čine prilično homogenu grupu u smislu ciljeva učenja, ali ne uvijek i u smislu poznavanja jezika, što bi moglo predstavljati momenat dodatnog usložnjavanja nastavne situacije. Međutim, ohrabrujuća je činjenica koju Diane D. Belcher navodi, tj. da se u nastavi po modelu ESP polazi od pretpostavke da su jezički problemi *jedinstveni* za studente/korisnike u specifičnim kontekstima te da stoga moraju biti pažljivo analizirani i definirani, kako bi se na njih adekvatno odgovorilo u sklopu nastave skrojene po mjeri potreba studenata/korisnika (Belcher, 2006).

Prilagođavanje nastave trenutnim ili budućim potrebama studenta iziskuje prethodnu provedbu analize ovih potreba, što podrazumijeva određenu vrstu analize ciljne situacije, kako bi se utvrdile karakteristike konkretnih situacija u kojima će se engleski jezik koristiti, te provela analiza ciljnog diskursa. Metode prikupljanja informacija u vezi s potrebama studenata podrazumijevaju upitnike, intervjuje i razgovore sa studentima ali i profesorima stručnih predmeta te budućim poslodavcima. Cilj spomenutih procedura jeste postizanje što veće efikasnosti nastavnog procesa.

Peter Strevens je još 1988. godine podijelio ESP na četiri apsolutne i dvije varijabilne karakteristike (Strevens, P., 1988: 1-13).

1. U skladu s *apsolutnim karakteristikama*, nastava ESP-a je:
 - osmišljena da zadovolji određene potrebe studenta/korisnika,
 - sadržajno i tematski vezana za određene discipline, zanimanja i aktivnosti,
 - usredsređena na jezik prikladan ciljnim aktivnostima sintaksički, leksički, diskursno, semantički itd., te analizi ovog diskursa,
 - u suprotnosti s engleskim za opće namjene (EGP).
2. U skladu s *varijabilnim karakteristikama*, nastava ESP-a se može:
 - ograničiti na jezičke vještine kojima treba ovladati (npr. samo čitanje),
 - podučavati bez bilo kakve unaprijed utvrđene metodologije.

Dudley-Evans i St John su modificirali Strevensovu definiciju ESP-a, te je tako revidiranu ponudili na japanskoj konferenciji 1997. godine (Dudley-Evans T., St John M. J., 1998). Njihova modifikacija se sastoji u uklanjanju

posljednje apsolutne karakteristike/konstante te proširivanju liste varijabilnih karakteristika. Prema Dudley-Evansu i St Johnu, ESP nije nužno vezan za određenu disciplinu, a namijenjen je prvenstveno odraslim studentima/korisnicima, premda ga je moguće koristiti i s mladima na nivou srednjeg obrazovanja.

1. *Apsolutne karakteristike ili konstante ESP-a:*

- ESP je kreiran da zadovolji specifične potrebe studenta,
- ESP se koristi osnovnom metodologijom i aktivnostima discipline kojoj služi,
- ESP je usredsređen na jezik prikladan ovim aktivnostima u smislu gramatike, leksika, registra, vještina, diskursa i žanrova.

2. *Varijabilne karakteristike:*

- ESP se može odnositi na ili biti dizajniran za specifične discipline,
- prilikom izvođenja nastave ESP-a u specifičnim situacijama, moguće je primijeniti drugačiju metodologiju od metodologije općeg engleskog,
- ESP će u većini slučajeva imati odrasle za ciljnu grupu, bilo u visokoobrazovnoj instituciji ili u situaciji stručnog usavršavanja na radnom mjestu. Međutim, ESP bi kao ciljnu grupu mogao imati i učenike na nivou srednjeg obrazovanja,
- ESP je općenito dizajniran za studente/korisnike na srednjem (B) ili naprednom (C) nivou poznavanja engleskog jezika,
- jedna od pretpostavki za pohađanje nastave po modelu ESP je osnovno poznavanje jezičkog sistema, ali se može koristiti i sa početnicima.

Što se šire definicije ESP-a tiče, Hutchinson i Waters pojašnjavaju da je ESP “pristup podučavanju jezika u kojem se sve odluke u vezi sa sadržajem i metodom zasnivaju na korisnikovom razlogu učenja”, tj. namjeni (Hutchinson T, Waters A. 1987). Granica između nastave ESP-a i EGP-a nije baš jasna, posebno ako uzmemo u obzir činjenicu da brojni nespecijalizirani instruktori ESL-a koriste pristup karakterističan za ESP u smislu kreiranja nastavnih planova i programa na temelju analize potreba ciljne grupe, kao i na vlastitom specijalističkom iskustvu korištenja engleskog jezika za komunikacijske svrhe. Iz definicije vidimo da se ESP može, ali ne mora nužno baviti određenom disciplinom, niti mora biti usmjeren na ciljnu grupu određene starosne dobi ili nivoa poznavanja jezika. ESP treba posmatrati jednostavno kao *pristup* podučavanju, ili ono što Dudley-Evans opisuje kao *mindset* (mentalni sklop). Stoga je možda i najprikladnija definicija ESP-a ona koju su formulirali Hutchinson i Waters. Ističući analizu potreba kao “najistaknutiju

karakteristiku dizajna nastave po modelu ESP”, Hutchinson i Waters dijele potrebe na nužne, deficitarne i željene (Hutchinson T, Waters A. 1987).

- Nužne potrebe (*Necessities*) su ono što studenti moraju znati kako bi efikasno funkcionirali u ciljnim situacijama. Analizom ciljnih situacija možemo prikupiti informacije o nužnim potrebama.
- Deficitarne potrebe (*lacks*) proizlaze iz razlike ili raskoraka između korisnikovog trenutačnog i ciljnog poznavanja jezika.
- Potrebe proistekle iz želja (*wants*) su sve ono što studenti/korisnici smatraju potrebnim, a što može biti u sukobu s potrebama kako ih percipiraju njihovi sponzori ili nastavnici ESP-a. Ovaj sukob može djelovati destabilizirajuće na motivaciju studenta. Stoga je važno, prilikom dizajniranja nastave po modelu ESP, posebno pri odabiru materijala i metodologije, u obzir uzeti i eventualna odstupanja ovog tipa.

Sažeto, karakteristike pristupa ESP-a koje ističu relevantni autori su: analiza potreba studenata/korisnika, analiza ciljne situacije s identifikacijom karakteristika ciljne discipline ili zanimanja u kojem će studenti koristiti strani jezik, te analiza diskursa, koja podrazumijeva analizu jezika u situacijama specifičnim za ciljnu disciplinu. Upotrebom ovih procedura cilj je kreirati nastavu po modelu ESP koja će studente pripremiti za efikasnu komunikaciju u kontekstu njihovog trenutačnog ili budućeg profesionalnog rada ili studija (Dudley-Evans i St John, 1998: 2- 4; Hutchinson i Waters, 1987: 6-8; Johns i Price-Machado, 2001: 44).

2.4. Razlika između engleskog za posebne (ESP) i engleskog za opće namjene (EGP)

Na pitanje kakva je razlika između ESP-a i EGP-a, Hutchinson i Waters nude jednostavan odgovor: “U teoriji nikakva, u praksi velika“ (1987: 53). U vremenu kada je formuliran, ovaj odgovor je bio posve tačan, jer su se profesori općeg engleskog tada rijetko bavili analizom potreba kako bi istražili svrhu učenja engleskog jezika. Danas su nastavnici daleko svjesniji važnosti analize potreba, da ne govorimo o svijesti autora modernih udžbenika i drugih nastavnih materijala za engleski jezik, koji su mahom kreirani s jasnom predodžbom o ciljevima studenata u svim fazama njihova sastavljanja i proizvodnje. Možda je ovo i jedan od najznačajnijih utjecaja pristupa ESP-a na nastavu općeg engleskog jezika. Jasno je da je granica između općeg engleskog i ESP-a postala vrlo fluidna, budući da danas imamo nastavnike općeg engleskog jezika koji se koriste pristupom karakterističnim za ESP,

bazirajući svoj nastavni plan i program na analizi potreba učenika i sopstvenom stručnom znanju o korištenju engleskog za stvarnu komunikaciju, dok s druge strane imamo i nastavnike ESP-a koji koriste pristupe kakvi se ne mogu poistovjetiti s pristupom karakterističnim za ESP, a koji se temelji na obavljanju intervjua sa stručnjacima ciljne oblasti, analizi jezika struke, kao i analizi potreba studenata. Nastavnik ESP-a se, naravno, može koristiti i dostupnim objavljenim udžbenicima, najčešće parcijalno, nakon što procijeni njihovu eventualnu prikladnost na osnovu ličnog iskustva i provedene potrebne analize kompleksnih stručnih tekstova te dobije potvrdu njihovih sadržaja. Nastavnik ESP-a će najprije kombinirati različite udžbenike te kompilirati vlastite materijale na osnovu procjene potreba i ciljeva studenata.

Ključna razlika između engleskog za posebne i engleskog za opće namjene su, zapravo, studenti i njihovi ciljevi učenja engleskog jezika. Studenti ESP-a su primarno osobe koje su već učile engleski jezik i posjeduju određena znanja o različitim sadržajima i temama s kojima nastavnici ESP-a nisu uvijek najbolje upoznati. Ono što studenti ESP-a trebaju jeste jezik i profesionalne komunikacijske vještine potrebne za obavljanje određenih zadataka u okvirima budućeg posla ili struke. ESP se, stoga, fokusira na jezik koji se koristi u stvarnom profesionalnom kontekstu, umjesto na podučavanje gramatike i vokabulara koji nema direktne veze sa stručnim predmetima studenta. Za razliku od engleskog za opće namjene, koji ne uzima u obzir budući profesionalni kontekst korisnika, sadržaj ESP-a je integrisan u oblast koja se odnosi na ovaj kontekst. Prema Dudley-Evansu i St Johnu (1998: 4), nastava po modelu ESP bi trebala odražavati metodologiju disciplina i profesija za koje je dizajnirana. S tim u vezi, osmišljavanju svakog predmeta/kursa ESP-a treba da prethodi analiza potreba studenata u pogledu njihovog budućeg ili trenutačnog zanimanja ili planova za budućnost, kao i analiza jezika koji se koristi u njihovom ciljnom kontekstu.

2.5. Metodologija nastave ESP-a

Osnovni princip ESP-a obuhvaćen je izjavom: “Recite mi za šta vam treba engleski, a ja ću vam reći engleski koji vam je potreban” (Hutchinson and Waters 1987: 8, naš prijevod). U nastavi ESP-a, izbor nastavnih metoda i tehnika ovisi prvenstveno o jezičkim i komunikacijskim potrebama studenata, o specifičnosti tekstova (diskursa) koji se koriste u trenutnim i ciljnim situacijama/kontekstima, o metodama i strategijama koje studenti preferiraju za vrijeme učenja te o kontekstu podučavanja specijaliziranog jezika. Među različitim savremenim didaktičkim metodama koje su nam danas dostupne, najpodesnijim pristupima za podučavanje ESP-a smatramo one koji se temelje

na sadržaju, zadacima i vježbama. Vježbe poput onih koje uključuju rješavanje problema, simulaciju, zapažanja, igru uloga, studije slučaja te analize diskursa trebale bi odražavati stvarne situacije i slučajeve s kakvima se studenti susreću ili će se susresti u svakodnevnom radu (Richards i Rogers, 2001; Nunan, 2004).

Budući da analiza potreba treba prethoditi planiranju nastave po modelu ESP, nalazimo shodnim izlaganje metoda analize potreba koje su nastavnicima jezika predložile Ann M. Johns i Donna Price-Machado (2001: 49), a koje obuhvataju sljedeće:

1. upitnike namijenjene studentima, akademskom/nastavnom osoblju i poslodavcima, koje treba da popune prije, u toku te po završetku nastave;
2. intervjuje studenata, akademskog osoblja i poslodavaca koje provodi nastavnik ESP-a, te konsultacije s profesorima stručnih oblasti u vezi s izborom nastavnog plana i programa, materijala, studentskih vježbi, kao i ispitivanje koja su očekivanja profesora i budućih poslodavaca od nastave jezika;
3. *Job shadowing* (praćenje rada) ili istraživanje lingvističkih, kulturoloških i pragmatičkih aspekata trenutnog ili budućeg radnog mjesta, koje provodi nastavnik jezika;
4. govorne ili pisane bilješke koje su studenti sačinili prije, u toku i na kraju nastave po modelu ESP. Mogu poslužiti u kontekstu revizije trenutnog programa i budućeg planiranja nastave;
5. Učešće nastavnika jezika na predavanjima, seminarima i poslovnim sastancima.

Provedba upitnika među studentima ESP-a u vezi s njihovim mišljenjem šta smatraju da je potrebno da znaju, važna je komponenta nastave ESP-a, jer su njihove jezičke potrebe i ciljevi često vrlo specifični. Ovi podaci se zatim kombiniraju s nastavnikovom analizom ciljnog jezika/registra, kao i analizom kulturoloških i pragmatičkih aspekata ciljnog radnog okruženja te ostalim provedenim analizama. Priprema nastave ESP-a podrazumijeva analizu jezika i komunikacijskih vještina studenata na početku pohađanja nastave (polazišno stanje) uz ispitivanje njihovih trenutnih potreba za učenjem. Analiza potreba za učenjem u toku pohađanja nastave može rezultirati promjenom nastavnog materijala i modifikacijom metoda i tehnika koje nastavnik koristi, dok se analiza potreba po okončanju nastave ESP-a koristi za svrhu njenog budućeg planiranja.

Nakon provedbe svih potrebnih oblika analize, nastavnik definira: *nastavni sadržaj* odabirom tema i različitih lingvističkih elemenata koji će biti predmet proučavanja u okviru nastave, *metode* izvođenja nastave, nastavne *materijale*, te *mjeru* u kojoj je potrebno usvojiti određena znanja, vještine i kompetencije, obično definirane kao *ishodi učenja* u izvedbenom silabusu, te konačno sastavlja *nastavni plan i program* za predmet.

Studentov je osnovni cilj pohađanjem nastave po modelu ESP razviti i unaprijediti vlastitu sposobnost produciranja teksta (usmenog i pisanog) koji ne mora biti potpuno lišen gramatičkih grešaka, ali koji bi trebao biti, što je možda i bitnije, prikladan za svaku datu situaciju ili kontekst. Podučavanje gramatike, koje nije glavni cilj nastave jezika za posebne namjene, treba biti fokusirano na odnos forme i funkcije gramatičkih struktura, a kriterij njihovog odabira za podučavanje trebao bi biti njihova sociolingvistička iskoristivost u ciljnom kontekstu. Dakle, metodologija nastave ESP-a podrazumijeva jedno suštinsko prebacivanje fokusa s gramatičkog opisa na funkcionalne jezičke jedinice, što je posljedica intenzivnijeg zanimanja za (jezičku) kompetenciju koja se ugrubo raslojava na gramatičku i pragmatičku, odnosno na sposobnost učinkovite upotrebe gramatičkog znanja. Stoga je prirodno da se nastava ESP-a temelji na funkcionalnim nastavnim planovima i programima koji organiziraju nastavni proces oko komunikacijskih funkcija ili namjera izraženih i potaknutih tekstovima koje su producirali studenti (Richards, 2001).

Prilikom podučavanja vokabulara valja imati u vidu činjenicu da se bolji efekti i dugoročnije pamćenje postižu usvajanjem čitavih leksičkih fraza (grupa riječi) umjesto pojedinačnih riječi. ESP se također bavi analizom diskursa, što podrazumijeva analizu i opis dijelova govora/razgovora ili pisanih tekstova. Važna je analiza tematski specifičnih stručnih tekstova kakve studenti trebaju biti u stanju čitati ili napisati, kako bi shvatili odnos između njihove funkcije i strukture, kao i njihovu koherentnost, obrazac po kojem je tekst organiziran i upotrebu diskursnih oznaka. Nastavni materijali treba da obezbijede odgovarajuće diskursne obrasce poput npr. izvještaja, instrukcija, opisa, dopisa, formalnih pisama itd., čija će analiza pomoći studentima da razumiju karakteristike ovih tekstova te potaknuti i olakšati vlastitu produkciju diskursa koji je prikladan njihovom specifičnom sociokulturnom kontekstu.

Za percepciju kohezije i koherentnosti te produkciju komunikativnih tekstova važno je razumjeti i znati koristiti logičke konektore kao podskupinu diskursnih oznaka, ili one jezičke strukture koje povezuju ideje, ukazujući na njihov logični međusobni odnos. Neki često korišteni logički konektori su: *moreover/furthermore* (štaviše), *however* (međutim), *consequently/hence*

(stoga) itd. Važno je također razumjeti uzročno-posljedičnu strukturu teksta, kao i druge vrste nadrećeničnih struktura, dok je u govornim tekstovima ili govoru, važna upotreba diskursnih oznaka, poput *well* (dobro), *exactly* (tačno), *I think* (mislim) i dr. (Dudley Evans i St John, 1998: 88).

Kao primjer jedne u nizu korisnih strategija u sklopu poduke ESP-a imamo pojam ograde ili *hedging* (strategija zaštite od rizika, izbjegavanje ili umanjeње rizika) ili *nejasan* jezik kao sinonimne lingvističke termine, koji označavaju oprezno izražavanje autorova ili govornikova mišljenja te opreznu posvećenost izjavi koja se daje (Hyland, 2004: 109). Ovo je strategija kojom se govornik ograđuje od neke tvrdnje koju ne smatra potpuno istinitom, te samim tim, doprinosi tonu učtivosti, čineći izjavu manje izloženoj kritici čitatelja ili sagovornika. Hedging se može postići upotrebom određenih modalnih glagola (poput *may*, *might*, *can*, *could*), nekih pridjeva (poput *likely* i *probable*) i nekih glagola (kao što su *suggest*, *appear to*, *tend to*, *seem to*).

Adekvatnim vježbama upotrebe različitih pragmatičnih strategija poput spomenute strategije *hedging*, efikasne upotrebe konektora, prikladnih leksičkih fraza i kolokacija, kao i mnogih sličnih jezičkih strategija u pisanom tekstu i govoru, student se priprema za buduće prevazilaženje jezičkih barijera koje ga u globalnom kontekstu sputavaju na putu njegova profesionalnog napretka.

2.6. Uloga nastavnika ESP-a

Nastavnik ESP-a u pravilu obavlja više zadataka od nastavnika općeg engleskog, koji svoj program može lakše realizirati na osnovu odabranog udžbenika. Objašnjavajući posebnost uloge nastavnika u podučavanju ESP-a, John M. Swales ukazuje na pet važnih funkcija koje nastavnik ESP-a vrši (Swales, 1988):

1. izvođenje nastave (didaktika),
2. osmišljavanje/kreiranje nastave, izbor i/ili priprema nastavnog materijala,
3. saradnja s ostalim akademskim osobljem i/ili poslodavcima,
4. provođenje analize potreba učenika/studenata, ciljne situacije i diskursa,
5. provođenje evaluacije napretka studenata i evaluacije nastave.

Deset godina nakon Swalesa, Dudley Evans i St John (1998) praktično preuzimaju Swalesov opis uloge nastavnika ESP-a, koji je:

1. nastavnik,
2. saradnik,
3. dizajner kursa/predmeta i dobavljač materijala,
4. istraživač i
5. evaluator.

Prva uloga *nastavnika ESP-a* je u suštini podudarna s ulogom nastavnika općeg engleskog. Ostale četiri uloge su obavezne za nastavnika ESP-a, dok su iste stvar slobodnog izbora za nastavnika općeg engleskog. Kako bi zadovoljio specifične potrebe studenata i usvojio metodologiju ciljne discipline, nastavnik ESP-a mora steći znanje o dotičnoj naučnoj disciplini i razumjeti problematiku različitih zanimanja i profesija koje su u vezi s tom disciplinom. Za efikasnije postizanje ovih ciljeva, od koristi je saradnja sa stručnjacima na terenu ili profesorima stručnih predmeta kao i s onima koje se podučava u okviru nastave ESP-a i koji su često bolje upoznati sa specijaliziranim sadržajem materijala od nastavnika jezika. Nastavnik ESP-a ne mora nužno posjedovati specijalističko znanje o temi, ali kad primijeti da ga studenti posjeduju, dobro je da im da priliku da pojasne npr. određene termine ili definiraju neke pojmove, kreirajući na taj način stvarnu komunikacijsku situaciju. Od nastavnika ESP-a se zahtijeva kreiranje predmeta i priprema ili kompilacija nastavnih materijala. S tim u vezi, jedan od problema s kojim se suočavaju nastavnici ESP-a jeste procjena i utvrđivanje potrebnog stepena specifičnosti ovih materijala. Hutchinson i Waters (1987: 165) navode da materijali trebaju obuhvatati širok spektar oblasti, tvrdeći da su gramatičke strukture, funkcije, diskursne strukture, vještine i strategije različitih disciplina slične. Međutim, neki su istraživači (npr. Hansen, 1988; Swales, 1990; Hyland, 2004; Paltridge, 2006; Bhatia, 2008) pokazali da to nije u potpunosti tačno, jer ne razlikuju se samo registri različitih disciplina već su i retorička organizacija i stil diskursa često jedinstveni za datu disciplinu. Sve te faktore treba uzeti u obzir pri odabiru i procjeni nastavnih materijala (Tomlinson, 1998). Da bi podučavao specifičnost pismenog akademskog diskursa iz određene oblasti, nastavnik ESP-a mora proučiti jezik koji je karakterističan za ovu vrstu diskursa, te na osnovu toga sastaviti materijale i osmisliti vježbe i aktivnosti za studente. Kroz ovaj zadatak nastavnik ESP-a ispunjava svoju ulogu *istraživača*, što rezultira sastavljanjem prikladnih materijala za studente. Uloga nastavnika ESP-a kao *evaluatora* odnosi se na vršenje kontinuirane evaluacije napretka učenika/studenata te efikasnosti nastave ESP-a.

2.7. Budućnost ESP-a

Prakse koje su ESP dovele do pozicije koju danas ima u oblasti podučavanja engleskog kao stranog jezika (EFL) su zasigurno obećavajuće i za budući razvoj i dalji procvat ESP-a kao naučne i stručne oblasti, ukoliko se rad u okvirima ESP-a nastavi na istom fonu. Stoga je od krucijalnog značaja upoznati i širu akademsku zajednicu s pozitivnim praksama pristupa ESP-a, čiji najznačajniji principi su predstavljeni u ovom radu. Reforma nastave engleskog jezika za posebne namjene u visokom obrazovanju Bosne i Hercegovine je još uvijek na početku razvoja, što je idealno vrijeme za stvaranje određenog konsenzusa, koji bi mogao proizaći iz definicije Dudleyja i Evansa predstavljene u ovom radu.

Na većini organizacionih jedinica Univerziteta u Sarajevu, naprimjer, engleski jezik se održao kao jedan od obaveznih predmeta u postojećim nastavnim planovima i programima, što je posve legitimno s obzirom na činjenicu da danas praktično i nema naučne niti stručne oblasti u kojoj je moguće adekvatno napredovati bez engleskog jezika kao jednog od primarnih alata za istraživački rad na bilo kom nivou obrazovanja. Odsjek za anglistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu je inicirao i provodi reformu poduke engleskog jezika na ostalim organizacionim jedinicama u pravcu pristupa ESP-a, što bi trebao biti zajednički projekat ne samo anglista već i profesora/predstavnik ostalih stručnih oblasti zajedno s anglistima kao voditeljima projekta.

Budući da pristup podučavanju ESP-a podrazumijeva funkcionalne nastavne planove i programe sa svrhom razvijanja komunikativne kompetencije u oblasti ciljne profesije, za efikasno postizanje ovog cilja važna je saradnja, pa i određeni oblik timske nastave profesora engleskog jezika sa stručnjacima/profesorima stručnih predmeta. Stručnjake/professore stručnih predmeta valja ispravno shvatiti kao pravi izvor informacija o pitanjima koja se tiču predmetne discipline, ali nikako kao alternativu profesorima jezika. *Jezik* struke jeste oblast koja pruža priliku struci da podrži jezik u kojem se i sama očituje.

Kada je riječ o istraživanju u oblasti engleskog za posebne namjene, u djelu *New Directions in English for Specific Purposes Research* Belcher i dr. ukazuju na razna novija pitanja koja su izazvala interesovanje istraživača oblasti ESP-a (Belcher D, Johns A. M., Paltridge B., 2011). Jedno od njih je pitanje jezika različitih naučnih i stručnih disciplina i nastave ESP-a. Hyland (2002, 2004, 2011) je u području EAP-a, naprimjer, pokazao kako upotreba jezika varira u smislu retoričkih obrazaca i jezičkih karakteristika u različitim

disciplinama, posebno u njihovim pisanim žanrovima, tvrdeći da to treba uzeti u obzir u nastavi i istraživanju žanrova specifične namjene. Studije ESP-a su također razmatrale kontekstualne aspekte žanrova posebne namjene, uzimajući u obzir Swalesov argument (1995) za potrebu nadilaženja strukturalnih i lingvističkih istraživanja teksta, u pravcu boljeg razumijevanja društvenih i kontekstualnih žanrovskih karakteristika. Istraživanja u oblasti ESP-a su se, dakle, sve više kretala od isključivo lingvističkih opisa u pravcu studija koje imaju za cilj razumjeti razlog zašto su žanrovi oblikovani na određeni način i kako postižu svoje posebne ciljeve.

Još uvijek su aktualna istraživanja rada u učionici koja razmatraju različite faktore koji utječu na nastavu ESP-a. Identitet je i dalje u fokusu istraživačkog interesa u oblasti ESP-a, kao i studije žanra s tendencijom uslozljavanja. Upotreba etnografskih tehnika u istraživanju ESP-a je sve češća. Pitanje potreba učenika/studenata postaje sve kompleksnije, dobrim dijelom i zbog sve češćeg fokusa na (jezički) identitet, što potiče na propitivanje ne samo onog što student treba da radi već i toga ko želi postati (Belcher D, Lukkarila L., 2011). Korpusna istraživanja imaju važno mjesto u oblasti ESP-a i kritičkoj analizi diskursa, kao i kritičkim perspektivama uopće, koje su počele da dobivaju sve više na značaju u kontekstu istraživanja ESP-a. Kao što vidimo, istraživanja u oblasti ESP-a dobivaju sve veći kritički i etnografski predznak, dok u isti mah zadržavaju fokus usmjeren na materijale, studente i njihove potrebe (Belcher D., 2009; Dudley-Evans i St John, 1998). Istraživanje u oblasti ESP-a je prešlo dug put od svojih ranih dana 1960-ih i teško je predvidjeti u kom pravcu će se kretati u budućnosti. Međutim, s obzirom na dosadašnje tendencije, četiri riječi bi možda mogle sumirati budući razvoj ESP-a, a to su: *raznolikost*, u temama, metodologijama, retorici itd., *kontekst*, kako lokaliteti za istraživanje postaju raznovrsniji, u prvom planu sve češće imamo specifične kontekste učionica, poslovanja, online medija – i u spoznaji učenika – *složenost*, ostvarenu metodološkom triangulacijom, i konačno, *kritiku*, ne samo rada istraživača i pedagogija već i samog istraživača, kroz samorefleksiju.

3. Zaključak

ESP je prešao dug put u smislu istraživačke prakse od svog nastanka 1960-ih, ali su osnovni principi ovog pristupa ostali isti. Osim toga, nove teme i metodologije otvorile su put pristupima usmjerenim na studenta, koje su prvobitno zagovarali Hutchinson i Waters (1987).

Istraživanje karakteristika nastave engleskog jezika za posebne namjene provedeno u ovom radu pokazalo je da se metodologija ovakve nastave direktno odnosi na tri faktora, tj. na potrebe studenata, njihov ciljni kontekst

te jezik koji se koristi u ovom kontekstu. Analiza ovih faktora omogućava profesoru ESP-a da valjano postavi ciljeve podučavanja, odabere odgovarajuće nastavne sadržaje te primijeni najprikladnije nastavne metode i materijale. Nastava po modelu ESP treba da se zasniva na funkcionalnom nastavnom planu i programu, čija je svrha razvijanje komunikativne kompetencije u oblasti ciljne profesije. Ključ za postizanje tog cilja mogao bi biti timska nastava, odnosno zajednički oblik nastave u kojem osim nastavnika engleskog jezika učestvuje i stručnjak/profesor neke od osnovnih/stručnih oblasti. Stručnjaci/profesori stručnih predmeta mogu biti pravi izvor informacija o pitanjima koja se tiču predmetne discipline i izvanjezičkih okolnosti ciljnog komunikacijskog procesa, što uvećava njihovu savjetodavnu ulogu, naprimjer, pri izboru nastavnih sadržaja i nastavnih materijala. Kada je u pitanju *jezik* struke, ovaj vid interdisciplinarnе saradnje predstavlja priliku za struku da podrži jezik u kojem se i sama očituje, dok je odgovornost na profesoru jezika struke da zatraži podršku ciljne struke kad god se ukaže potreba za tim. U radu su obuhvaćeni oni ključni elementi koji ukazuju na kompleksnost nastave ESP-a, čije izvođenje predstavlja izazov za nastavnika, koji osim poznavanja metodologije nastave jezika treba biti upoznat i sa ciljnim specijalističkim disciplinama svojih studenata, uvijek biti fleksibilan u donošenju odluka i otvoren za njihove sugestije i mišljenja.

Literatura

1. Belcher, D., 2006. English for specific purposes: Teaching to perceived needs and imagined futures in worlds of work, study, and everyday life. U: *TESOL Quarterly*, 40, str. 133-156.
2. Belcher, D., 2009. What ESP is and can be: an introduction. U: Belcher D., ur. *English for Specific Purposes in Theory and Practice*. Ann Arbor: University of Michigan Press, str. 1-20.
3. Belcher, D., Johns, A. M., Paltridge, B. 2011. *New Directions in English for Specific Purposes Research*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
4. Belcher, D., Lukkarila, L., 2011. Identity in the ESP context: putting the learner front and center in needs analysis. U: Belcher D., Johns A. M., Paltridge B. ur. *New Directions in English for Specific Purposes Research*. Ann Arbor: University of Michigan Press, str. 73-93.
5. Bhatia, V. K., 2008. Genre analysis, ESP and professional practice. U: *English for Specific Purposes*, 27, str. 161-174.
6. Dudley-Evans T., St John, M. J., 1998. *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Gollin-Kies, S., Hall, D. R. i Moore, S. H., 2015. *Language for specific purposes*. London: Palgrave Macmillan.

8. Hansen, K., 1988. Rhetoric and epistemology in the social sciences: A contrast of two representative texts. U: D. A. Joliffe. ur. *Writing in Academic Disciplines: Advances in Writing Research*. Norwood NJ: Ablex.
9. Hutchinson T., Waters, A., 1987. *English for Specific Purpose: A Learning-centered Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Hyland, K., 2002. Specificity revisited: how far should we go? *English for Specific Purposes*, 21(4), str. 385-395.
11. Hyland K., 2004. *Genre and Second Language Writing*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
12. Hyland, K., 2011. Disciplinary specificity: discourse, context and ESP. U: Belcher D., Johns A. M., Paltridge B. ur. *New Directions in English for Specific Purposes Research*. Ann Arbor: University of Michigan Press, str. 6-24.
13. Johns, A. M., Price-Machado, D., 2001. English for specific purposes (ESP): Tailoring courses to students' needs – and to the outside world. U: M. Celce-Murcia. ur. *Teaching English as a second or foreign language*. 3. izd. New York: Heinle & Heinle, str. 43-54.
14. Mackay, R., Mountford, A., 1978. *English for Specific Purposes: A Case Study Approach*. London: Longman Publishing Group.
15. Nunan, D., 2004. *Task-based Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Orr, T., 2002. The nature of English for specific purposes. U: T. Orr. ur. *English for specific purposes*. Alexandria, VA: TESOL, str. 1-6.
17. Paltridge, B., 2006. *Discourse Analysis*. London, New York: MPG Books Ltd.
18. Paltridge, B. & Starfield, S. ur., 2013. *The handbook of English for specific purposes*. London: Blackwell.
19. Richards, J. C., Rodgers, T. S., 2001. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Richards, J. C., 2001. *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Strevens, P., 1988. ESP after twenty years: A re-appraisal. U: M. Tickoo. ur. *ESP: State of the art*. SEAMEO Regional Language Centre, str. 1-13.
22. Swales, J. M., 1988. *Episodes in ESP*. Hemel Hempstead: Prentice Hall International Ltd.
23. Swales, J. M., 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Swales, J. M., Rogers P., 1995. Discourse and the projection of corporate culture: the mission statement. *Discourse and Society*, 6 (2), str. 223-242.
25. Tomlinson, B., 1998. *Materials Development in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.